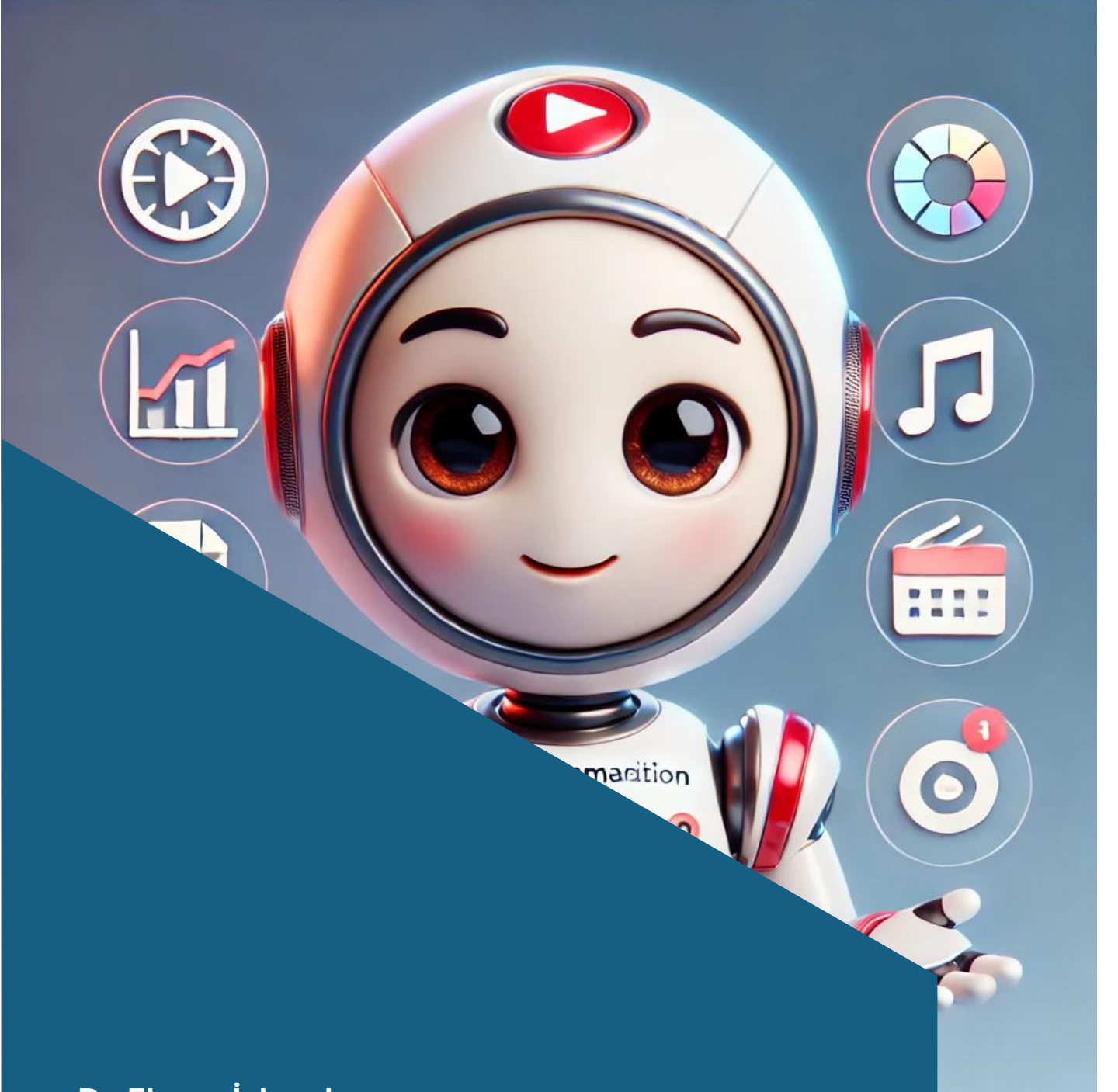

Aimyy Raporu : Tiksindirici Borç (Oduis Debt)

Dr. Elyase İskender

01.05.2025

Tiksindirici Borç (Odious Debt)

Özet

Tiksindirici borç (İngilizce: odious debt), bir ülkenin despotik veya otoriter bir yönetimi tarafından alınan, halkın çıkarlarına değil yöneticilerin kişisel zenginleşmesine hizmet eden ve sonraki demokratik yönetimlerin ödemeyi reddedebildiği borçları tanımlayan uluslararası bir hukuk doktrini. Bu rapor, tiksindirici borç kavramının tarihsel gelişimini, hukuki statüsünü, dünya genelindeki uygulamalarını, günümüz Türkiye'sindeki tartışmalarını ve iktisat tarihi perspektifinden değerlendirmesini ele almaktadır.

1. Giriş: Tiksindirici Borç Nedir?

Tiksindirici borç, diğer adlarıyla "iğrenç borç" veya "gayrimeşru borç", bir ülkenin despotik yönetimi tarafından alınan ve bu yönetimin ardından gelen demokratik hükümetin ödemek istemediği borçları ifade eder. Bu borçlar, ülkenin yararına değil; mevcut ulusal ve uluslararası yasalar dışında veya yasaları kendi işine yarayacak şekilde esnetip, yolsuzluk içinde diktatörün kendisinin ve çevresindeki bir zümrenin çıkarları için alınmıştır.

Modern tiksindirici borçlar kavramı ilk kez, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan ortamda, hukukçu Alexander Nahum Sack tarafından, 1927 tarihli "The Effects of State Transformations on Their Public Debts and Other Financial Obligations" adlı kitabında kullanılmıştır.

Sack'a göre tiksindirici borç; halkın rızası olmadan ve borç/kredi verenin de bunun tamamen farkında olduğu, bir devlet halkının çıkarlarına karşı olarak alınan ve harcanan borçtur. Sack'in tanımında tiksindirici borç için üç şart vardır: Dış borcun halk için harcanmaması, dış borcun halkın rızası olmadan alınması ve borç verenin bu iki durumu bilmesi gerekir.

2. Tarihsel Gelişim

Tiksindirici borç kavramı resmi olarak ilk kez Alexander Nahum Sack tarafından 1927 tarihli bir incelemede kullanılmıştır. Ancak uygulaması daha eskilere dayanmaktadır.

Tarihte Fransız Devrimi sonrası Fransa, İspanya, Portekiz, Hollanda, Bavyera, Meksika, Brezilya, Küba, Kosta Rika, Irak, Ekvador, Haiti, Türkiye ve 1918'de Almanya gibi ülkeler bu hukuktan yararlanarak diktatörlerin yaptığı tiksindirici borçların devlete ait olmadığını öne sürerek İspanya, Birleşik Krallık ve ABD gibi ülkelere veya bu ülkelerden olan şirketlere karşı olan borçlarını ödemedi.

Kavramın hiçbir adı yokken, bu doktrin temelinde bir ülkenin borcunun silinmesinin ilk örneği 1861 yılında Meksika'da yaşananlar olarak kabul ediliyor.

3. Hukuki Statüsü

Uluslararası yasalar çerçevesinde bu borçlar, devletin borcu olarak kabul edilmez ve kişisel borç kapsamına girer. Tiksindirici borç uygulamasının örneklerini savunan birçok makale olmasına rağmen tiksindirici borcun uluslararası hukukun parçası olup olmadığı bir tartışma konusudur.

2008'de Dünya Bankası'nın yayınladığı bir makaleye göre uluslararası anlaşmalarda ve barış anlaşmalarında tiksindirici borca dair bir ibare bulunmamaktadır. Uluslararası Hukuk Komisyonuna tiksindirici borç ile alakalı bazı taslak makaleleri sunulmuş. Fakat, Komisyon bunları reddetmiştir.

Bunun nedeni devletlerin halefiyeti kuralının, uluslararası hukukta katı kural olarak devam etmesidir. Çünkü bir şeyin uluslararası hukukta kabul edilmesi için uluslararası kamu hukukundaki değişikliklerin uluslararası toplumda ve özellikle de güçlü ülkelerde yüksek derecede bir fikir birliği gerektirmesidir.

Hukukçu Anna Gelpern'e göre, "Hiçbir ulusal veya uluslararası mahkeme, İğrenç Borç'u egemen bir yükümlülüğü geçersiz kılmak için gerekçe olarak göstermedi."

4. Dünyadan Örnekler

Ekvador Örneği

2008 yılında Ekvador'da iktidara gelen solcu Rafael Correa, kendisinden önce "yolsuzluğa bulaşmış, despot yönetimlerin yaptığı" borçların gayrimeşru ve tiksindirici olduğu gerekçesiyle ödemeyeceğini ilan etti. Bunun için kurulan komisyon, uluslararası kreditorlerle görüşmelere başladı ve bunun sonucunda da borcun yüzde 70'inin silinmesi üzerinde uzlaşma sağlandı.

Haiti Örneği

Özellikle Haitili Diktatör Jean-Claude Duvalier'in devrilmesinden sonra ülkeyi büyük oranda kişisel borca soktuğu ortaya çıktı ve Haiti'nin bu borçları ödememek için yaptığı uluslararası mücadelesi dünyaya örnek oldu.

Diğer Örnekler

Güney Afrika'daki ırk ayrımı rejimi zamanında, Filipinlerde Ferdinand Marcos döneminde, Zaire'de Mobutu yönetimi sırasında alınan borçlar gayrimeşru borçlar için tipik örneklerdir.

Türkiye Cumhuriyeti üstlenip ödemiş olsa da Osmanlı borçları da gayrimeşru borçlar için bir örnek oluşturuyor. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı yönetiminin, kreditorlerin de zorlamasıyla, toplumun yararına olmayan, kimi savaş finansmanı, kimi saray inşası için aldığı dış borçlara Lozan Barış Antlaşması görüşmeleri sırasında itiraz etmemiş ve Osmanlı borçlarından Türkiye'ye düşen payı üstlenmek ve ödemek durumunda kalmıştır.

5. Türkiye'deki Tartışmalar

Türkiye'de muhalefet partilerinin, iktidara geldikten sonra Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın "hayalim" diye nitelendirdiği Kanal İstanbul için alınan borçları ödemeyeceklerini ilan etmeleriyle başlayan tartışma sürmektedir.

İYİ Parti Genel Başkanı Meral Akşener: "Uluslararası hukukta, tiksindirici borç diye bir kavram var. Bu kavram dış borç alan ve bunu milletin menfaatine harcamak yerine kendi kişisel ikbali için harcayan liderler için kullanılır. Bu liderler iktidardan düştükten sonra o borcun ülkedeki vatandaşlardan değil borcu alan liderin kişisel harcaması olarak kabul edilerek o kişinin bizzat kendisinden tahsil edilmesini söyler"

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, "Devletlerde devamlılık esastır. Bunlar devlet terbiyesi de görmediler. Siz nasıl devlet yönetimine talipsiniz ya? Söke söke sizden bu paraları uluslararası tahkim yoluyla da alırlar" dedi.

6. İktisat Tarihi Perspektifinden Değerlendirme

Tiksindirici borç doktrini, otoriter yönetimlerin halkın çıkarına olmayan borçlarını sonraki demokratik yönetimlerin reddetmesi için teorik bir çerçeve sunmaktadır. Ancak bu doktrinin uluslararası hukukta kesin bir statüsü bulunmamaktadır.

Doktrinin uygulanabilmesi için üç temel koşulun sağlanması gerekir:

1. Alınan borcun halkın yararına kullanılmamış olması
2. Borcun halkın rızası olmadan alınmış olması
3. Kredi verenlerin bu durumdan haberdar olması

Bu doktrin, özellikle demokratik dönüşüm süreçlerinde veya diktatörlük sonrası dönemlerde, ülkelerin borç yükünden kurtulmak için kullandıkları bir argüman olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'de ise son yıllarda özellikle bazı büyük altyapı projeleri nedeniyle siyasi tartışmaların merkezinde yer almaktadır.

Tiksindirici borç kavramının pratikte uygulanabilirliği, her ülkenin kendi politik, ekonomik ve hukuki koşullarına göre değişiklik göstermektedir. Bazı ülkeler bu doktrini kullanarak borçlarını kısmen veya tamamen silinmesini sağlarken, bazı ülkelerde ise bu argüman yeterli görülmemektedir.

7. Tiksindirici Borcun Reddi ve Halk Egemenliği

Tiksindirici borçların reddedilmesi konusu, halk egemenliği ve ekonomik özgürlük bağlamında önemli bir tartışma alanıdır. Uluslararası yasalar çerçevesinde bu borçlar, devletin borcu olarak kabul edilmez ve kişisel borç kapsamına girer.

Sack'in tanımına göre tiksindirici borç için üç temel koşul vardır:

1. Dış borcun halk için harcanmaması gerekir
2. Dış borç halkın rızası olmadan alınması gerekir

3. Borç verenin bu iki durumu bilmesi gerekir

Sack'e göre bu borç milletin borcu değil, rejimdeki kişinin borcudur. Tiksindirici borç ulus için bir yükümlülük değildir, alan rejimin borcudur, onu alan iktidarın şahsi borcudur, ödenmesi de o iktidarın sorumluluğundadır.

Tiksindirici borçların devlet borcu olarak kabul edilememesinin nedeni, bu tür borçların, devlet borcu statüsünde sayılmasını belirleyen koşullardan bir tanesi olan; devletin borçlarının alınması ve elde edilen fonların devletin ihtiyaçları ve çıkarları için kullanılması koşulunu sağlamıyor olmasıdır.

Uygulamada, halkın bu borçları reddetme hakkını kullanabilmesi için genellikle politik bir değişim (rejim değişikliği veya iktidar değişimi) gerekmektedir. Örneğin Ekvador'da 2008 yılında iktidara gelen solcu Rafael Correa, kendisinden önce "yolsuzluğa bulaşmış, despot yönetimlerin yaptığı" borçların gayrimeşru ve tiksindirici olduğu gerekçesiyle ödemeyeceğini ilan etti. Bunun için kurulan komisyon, uluslararası kreditorlerle görüşmelere başladı ve bunun sonucunda da borcun yüzde 70'inin silinmesi üzerinde uzlaşma sağlandı.

Sonuç olarak, teorik olarak halkın tiksindirici borçları reddetme hakkı vardır, ancak bu hakkın pratikte uygulanabilmesi için gerekli politik koşulların oluşması ve uluslararası kreditorlerle uzlaşma sağlanması gerekmektedir. Tamamen hukuki bir süreçten ziyade, politik müzakerelerle çözüme kavuşturulan bir durumdur.

8. Sonuç ve Değerlendirme

Tiksindirici borç doktrini, otoriter yönetimlerin halkın çıkarına olmayan borçlarını sonraki demokratik yönetimlerin reddetmesi için teorik bir çerçeve sunmaktadır. Ancak bu doktrinin uluslararası hukukta kesin bir statüsü bulunmamaktadır.

Doktrinin uygulanabilmesi için üç temel koşulun sağlanması gerekir:

1. Alınan borcun halkın yararına kullanılmamış olması
2. Borcun halkın rızası olmadan alınmış olması
3. Kredi verenlerin bu durumdan haberdar olması

Bu doktrin, özellikle demokratik dönüşüm süreçlerinde veya diktatörlük sonrası dönemlerde, ülkelerin borç yükünden kurtulmak için kullandıkları bir argüman olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'de ise son yıllarda özellikle bazı büyük altyapı projeleri nedeniyle siyasi tartışmaların merkezinde yer almaktadır.

İktisat tarihi perspektifinden bakıldığında, tiksindirici borç kavramı, sadece hukuki bir doktrin değil, aynı zamanda ekonomik güç ilişkilerini, uluslararası finansal sistemin yapısal sorunlarını ve egemenlik tartışmalarını içeren kapsamlı bir fenomendir. Bu

AIMYY.COM RAPORU : Tiksindirici Borç (Odious Debt)

kavram, özellikle gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı borç sorunlarının sadece ekonomik değil, politik ve etik boyutlarını da gündeme getirmektedir.

Tiksindirici borç doktrini, iktisat tarihinde, uluslararası finans sisteminin adaletsizliklerine karşı geliştirilen bir tepki olarak değerlendirilebilir. Bu doktrin, borçların meşruiyetini sorgulayarak, uluslararası ekonomik ilişkilerde daha adil bir sistem kurulması yönündeki tartışmalara katkı sağlamaktadır.

Tiksindirici borç kavramının pratikte uygulanabilirliği, her ülkenin kendi politik, ekonomik ve hukuki koşullarına göre değişiklik göstermektedir. Bazı ülkeler bu doktrini kullanarak borçlarını kısmen veya tamamen silinmesini sağlarken, bazı ülkelerde ise bu argüman yeterli görülmemektedir.